

UBULLEN

U-landsföreningen för arbetarskydd

Bulletin nr 19, juni 2005

Bokanmälan – de Soto: Kapitalets mysterium	4
Bo Johansson	
Bhopal – orsaker och konsekvenser av världens största industriolycka	8
Ingrid Eckerman	
Tillbaka i Leon, Nicaragua	10
Gun Nise	
Rapport från UFAs resa till Tanzania	11
Boel Jönsson	
Rapport från UFAs årsmöte mm	15

UBULLEN är Ulandsföreningen för Arbetarskydds (UFA) svenska medlemstidning och avses utkomma 1 - 2 gånger per år.

U-landsföreningen för Arbetarskydd (UFA) bildades 1989. Dess syfte är att främja och informera om arbetsmiljön i uland.

Styrelse:

Ordförande Gun Nise, Arbets- och Miljömedicin, Norrbacka (gun.nise@telia.com)

Sekreterare Ulf Ulfvarson, f.d. KTH

Kassör och redaktör för Ubullen Nils F Petersson (Ocka), Arbetslivsinstitutet (ocka@niwl.se)

Övriga ledamöter: Robert Jakobsson, Prevent, Kaj Elgstrand, Arbetslivsinstitutet, Maria Dalin-Cronholm, Arbetsmiljöverket, Sven-Erik Pettersson, f.d. Sv Kommunalarbetarförbundet.

Medlemsavgift per två år är 200:- och inbetalas på föreningens postgiro konto nr 155055-7. Medlemmar är bl a arbetsmiljöexperter från företagshälsovården, yrkesmedicinska kliniker, arbetsmiljöinspektioner, statliga myndigheter och institutioner samt universitet och högskolor.

Material till UBullen mottages tacksamt till adress: NF Petersson, Inter, ALI, 113 91 Stockholm.

Kopiera gärna materialet från tidningen men ange alltid källan tydligt.

För innehållet i artiklarna svarar författarna och framförda synpunkter ska inte uppfatta som UFAs ställningstagande.

Omslagsfoto: Studiebesök på sockerfabrik i Nicaragua. Foto NF Petersson

Bara några rader från redaktören...

För några dagar sedan beslutade de rika länderna att till viss del efterskänka lånen till några av de fattiga skuldsatta länderna. Kanske ett steg i rätt riktning för att skapa en rättvisare värld och råda bot på fattigdomen.

Enligt de Soto är emellertid det stora problemet att det saknas fungerande legala system i de flesta uländer vilket omöjliggör att kapitalet kan användas på ett effektivt sätt. de Sotos bok skärskådas i detta nummer av Ubullen av Bo Johansson.

Minskad fattigdom garanterar i och för sig inte en bättre miljö eller en bättre arbetsmiljö. Globalisering innebär i vissa fall att dåliga arbetsmiljöförhållanden flyttas till ett utvecklingsland där lagstiftning eller kontroll av lagar är mindre utvecklade. Ingrid Eckerman skriver om den största kemiska industriolyckan, Bhopal, som hände för över 20 år sedan men där spåren fortfarande förskräcker.

Allt är emellertid inte bara elände. Gun Nise, UFAs nya ordförande, återvänder i sin artikel till Leon i Nicaragua och ser att mycket har förändrats till det bättre, även om vissa saker fortfarande är oförändrade.

UFA är ju huvudsakligen aktiv på hemmaplan, t ex med att anordna seminarier och studiecirklar. För ett halvår sedan, i december 2004, anordnade emellertid UFA en studieresa till Tanzania. Boel Jönsson var en av de nio deltagarna och har skrivit en reseberättelse som också tar upp besöket som gruppen gjorde i ett av världens mest fantastiska naturområde.

Tillsammans blir det förhoppningsvis en givande sommarläsning för UFAs medlemmar. Med detta önskar styrelsen och redaktionen medlemmarna en riktigt skön sommar och ser framemot att träffas till hösten på de olika UFA aktiviteterna.

Senaste nytt kan Du som vanligt hitta på UFAs hemsida:

www.ufa.se

Med vänliga hälsningar
Ocka

Ulandsföreningen för Arbetarskydd inbjuder till ett seminarium den 30 augusti 2005, kl. 16:00 – 17:30. Lokal: Lilla sessionssalen, Arbetsmiljöverket, Ekelundsvägen 16, Västra Skogen:

The Bhopal Saga – causes and consequences of the world's largest industrial disaster

Är också titeln på den bok som Ingrid Eckerman gav ut 2004, 20 år efter Bhopal katastrofen. Vid seminariet, som hålls på svenska, kommer Ingrid Eckerman att presentera delar av bokens innehåll. Seminariet kommer liksom boken att omfatta perioden från den "Gröna revolutionen" på 1960-talet fram till 2003.

Ingrid Eckerman är läkare och aktiv inom Läkare för Miljön (LFM).

Bokanmälan - de Soto: Kapitalets mysterium

Bo Johansson

Kapitalismen – de fattigas vän?

Kapitalismen är utvecklingsländernas frälsning och de fattiga är inte problemet, utan snarare lösningen. Så hävdar den peruanske ekonomen Hernando de Soto i boken *Kapitalets mysterium. Varför kapitalismen segrar i Västerlandet och misslyckas på alla andra håll (Atlantis 2004)*. Vidare menar han att problemet för världens fattiga inte är avsaknad av resurser eller någon kulturellt betingad brist på entreprenörsanda. Tvärtom finns dessa tillgångar i häpnadsväckande hög grad. Enligt de Sotos beräkningar har t.ex. Egyptens fattiga befolkning sedan andra världskriget ackumulerat tillgångar till ett värde av 245 miljarder USD, vilket motsvarar 55 gånger alla utländska investeringar i landet under de senaste 200 åren (inklusive konstruktionen av Suezkanalen och Assuandammen). Vad entreprenöranda beträffar visar utvecklingsländernas befolkning snarare större talang än resten av världen, då en oerhört stor andel är sysselsatta som egenföretagare inom den informella sektorn, vilken i många utvecklingsländer omfattar mer än hälften av den samlade ekonomin. Om Mexico Citys gatuförsäljare ställde sina stånd i en rad skulle de bilda en 225 km lång marknad. Trots dessa tillgångar och arbetsinsatser är fattigdomen hos stora delar av jordens befolkning ytterst reell och påtaglig. Hur går detta ihop?

Vad är problemet?

de Soto bygger sitt resonemang på den föga kontroversiella tesen att egendom är kapitalismens motor. Egendom är emellertid inte liktydigt med kapital. Det blir den först då egendomsrätten kan styrkas genom att inlemmas i det juridiska systemet. Endast därigenom kan egendomen omsättas – bilen säljas, huset belånas eller marken arrenderas ut – och bli ett medel för ekonomisk utveckling. Det är denna möjlighet, detta egendomens immateriella värde, som representeras av de penningvärden vi handlar med. Ett juridiskt system, som verifierar individers och företags äganderätt är den nyckel som öppnar för handel på en i princip global marknad. Sådana juridiska garantier i form av lagfarter och kontrakt finns väl etablerade i de ekonomiskt utvecklade länderna. I t ex USA är 70% av krediterna för nyetablerade företag pantar på privathus. Detta förekommer även i utvecklingsländer, om än i mindre grad, men framför allt är de mindre åtkomliga för merparten av befolkningen. Många äger där hus, mark, boskap utan någon annan rätt än de närmastes kännedom om och acceptans av ägandet. De må vara hur rättmätigare ägare som helst, men de är inte juridiska ägare i lagens mening. Deras ägande och verksamhet strider inte nödvändigtvis *mot* lagen. Det är värre än så för dem – det äger rum *utanför* lagen och därigenom också utanför den formella ekonomin. Det innebär att dessa människor inte kan använda det närmast globala transaktionssystem som de

flesta länders lagar erbjuder. Såväl deras tillgångar som deras färdigheter är dött kapital, eftersom de inte kan sälja eller använda sin egendom som säkerhet vid lån, förutom i transaktioner med den begränsade krets av personer som genom personlig kännedom accepterar deras ägarskap.

”Föreställ er ett land där ingen kan avgöra vem som äger vad, där adresser inte utan vidare kan bekräftas, där man inte kan få folk att betala sina skulder, där resurser inte enkelt kan omvandlas till pengar, där ägandet inte kan delas upp i andelar,....., ett land där de bestämmelser som reglerar ägandet varierar från stadsdel till stadsdel, eller till och med från gata till gata. Ni har just föreställt er hur det är att leva i ett utvecklingsland eller ett före detta kommunistland.”(s.27)

Det är förhållanden som de ovan beskrivna som omöjliggör för resurser att realiseras som levande kapital. Det potentiella värdet av det döda kapitalet i världens utvecklingsländer beräknar de Soto till mellan nio och tio miljarder USD, vilket motsvarar värdet av alla noterade företag på världens 20 viktigaste aktiebörser. Följden av denna ordning blir att en stor andel av jordens befolkning är fjättrade till en lokal marknad med små eller inga expansionsmöjligheter och därigenom också dömd till fortsatt fattigdom.

Varför är det så?

Genom praktiska aktiviteter och empiriska studier av ett antal utvecklingsländers legala och administrativa system (fr.a. i Egypten, Peru, Haiti och Filippinerna) visar de Soto hur de nationella juridiska bestämmelserna och byråkratiska apparaterna i praktiken omöjliggör legalisering av boende och kommersiella

verksamheter. För att legalisera ett enmansföretag i Lima, Peru, behövde han ägna sex timmar om dagen under tio månader för att uppfylla de juridiska och byråkratiska formaliteter som krävdes för att slutligen få tillstånd. Kostnaden för denna legala nit uppgick till cirka 30 månatliga minimilöner. Att få tillstånd att bygga ett hus på statlig mark tog närmare sju år och krävde 207 administrativa steg i 52 olika myndighetsinstanser. Att sedan få lagfart för tomten krävde 728 steg. de Soto radar upp liknande exempel från ett flertal utvecklingsländer. Dessa och liknande förhållanden, i kombination med att allt fler människor söker sig till storstäderna (2015 kommer minst 50 städer i utvecklingsländerna att ha mer än 5 miljoner invånare), leder till att en ständigt ökande andel av befolkningen bor och verkar utanför lagen. I Latinamerika innehas 80% av alla fastigheter utanför lagen och av utvecklingsländernas samlade arbetskraft finns mellan 50 och 75% i den informella sektorn. de Soto menar att majoriteten av dessa har tvingats in i utomlagligheten av strukturella skäl. Livet utanför lagen är emellertid inte präglad av skumraskaffärer och kriminalitet. Det är den allestädes närvarande vardagen för merparten av befolkningen. Det är laglydigheten som är marginell.

Vad kan göras?

Receptet för att åtgärda problemen är lika uppenbart som logiskt. Öppna den legala finansiella marknaden för befolkningen. Informera om och underlätta möjligheterna att få lagfart på fastigheter, registrera företag och erhålla hyreskontrakt. Se till att folk får möjlighet att realisera sina döda tillgångar till levande kapital som kan investeras i tillväxtbefrämjande projekt. Hur logiskt detta än kan tyckas är det långt från enkelt. Det innebär att den mångfald av lokala utomlagliga samhällskontrakt som finns i ett land, en stad, en by ska sammansmältas till ett övergripande

fördrag som alla känner till och accepterar. Det innebär också att övertyga de besuttna om att de tjänar på en sådan ordning och få de fattiga att sätta tilltro till en stat som många gånger varit deras fiende. Förvisso erkänner de allra flesta länders konstitutioner rätten till universell tillgång till egendom, men det är inte detsamma som att de tillhandahåller de system varigenom egendomen blir utbytbar på en öppen marknad.

de Soto har emellertid en mycket konkret och detaljerad modell för hur denna förändring kan komma till stånd, under förutsättning att den politiska viljan finns. Den bygger på att en rad långsiktiga och ömsesidigt stödande åtgärder sätts in i delvis överlappande steg, vilka kategoriseras som

- Upptäckarstrategin – kartläggning och analys
- Den politiska och juridiska strategin – politiskt ansvar och juridiska reformer
- Den operativa strategin – gräsrotsarbete för implementering

Dessa strategier löper parallellt med den samhällsbyggande kommersiella strategin som syftar till att tillhandahålla banktjänster, samhällsservice, försäkringssystem, m.m.

Kan det göras?

de Sotos argumentation är mycket övertygande. Han bjuder inte läsaren några större svårigheter att förstå den teoretiska analysen av kapitalismens misslyckande i tredje världen. Såväl diagnosen som den rekommenderade terapin är förföriskt inbjudande och elegant. Hans breda batteri av åtgärder sprider ett förhoppningens ljus

över det kompakta mörker han tidigare svept in de nuvarande utvecklingsmöjligheterna i. Men är det inte också där som svagheter, eller åtminstone svårigheterna, i de Sotos resonemang finns? Ligger det inom rimlighetens ramar att genomföra de drygt 70 åtgärder på olika nivåer som han förespråkar? Åtgärder som i konkretionsnivå varierar mellan att utbilda människor om äganderättsbevis till att tillhandahålla nationell säkerhet. Hur desarmeras intressekonflikterna? Är det troligt att de befintliga byråkrat(i)erna viker sig motståndslöst? Är det sannolikt att de utomlagliga ägarna till mark och bostäder kommer att visa tilltro till de centrala myndigheter som i generationer har motverkat deras intressen? Går det att entusiasmera en illitterat handelsman för möjligheten att registrera sin firma och teckna banklån? På liknande sätt kan man resa en rad misstroga frågor till var och en av de Sotos föreslagna åtgärder, men med en sådan systematisk skepsis riskerar man att inte bara förlora de timmar det tar att läsa boken, utan också den riktningsgivare för utvecklingsinsatser som han anvisar. Även om hans vision är utopisk går det inte att värja sig mot att han ringar in något fundamentalt i en generell utvecklingsdynamik, något så självklart att västerländska biståndsgivare inte förmår se det. Som ett första steg borde hans tankar kunna fungera som ett korrektiv till det bistånd som nu ges, i det vällovliga syftet att finna nischer för ett utvecklingsstimulerande bistånd och undvika att skyffla ner resurser i svarta hål.

Bosse Johansson
Arbetslivsinstitutets internationella sekretariat
bo.johansson@arbetslivsinstitutet.se

Bhopal – orsaker och konsekvenser av världens största industriolycka

Ingrid Eckerman

Gasutsläppet i Bhopal, Indien, 1984 är den hittills största kemiska industriolyckan. 520 000 människor utsattes för de giftiga gaserna, och upp till 8 000 dog under de första veckorna. 100 000 eller fler har permanenta skador. Katastrofen har blivit symbolen för de transnationella företagens försummelser och likgiltighet för människors liv och hälsa. Den har på så sätt tjänat som en väckarklocka. Trots detta händer fortfarande industriolyckor, i Indien så väl som i den industrialiserade delen av världen. Även om de är långt ifrån Bhopals storlek är de så många att kemiska olyckor väl kan betraktas som ett folkhälsoproblem. Företagen förnekar vanligen sin egen roll liksom hälsoeffekterna av olyckorna. De är obenägna att betala ut rimliga skadestånd.

Min bok "The Bhopal Saga – causes and consequences of the world's largest industrial disaster" innehåller inga nyheter. Ingen olycka är så väl genomlyst som den. Men materialet är här sorterat, systematiserat och kommenterat. Boken täcker perioden från gröna revolutionen på 60-talet till 2003. Den belyser alla aspekter, de tekniska och medicinska såväl som de sociala och juridiska. Den avslutas med analys där jag klargör ansvarsfrågorna, samt en diskussion om vad som skulle kunna förhindra upprepande.

Men hur kommer det sig att jag, en vanlig husläkare utan forskningserfarenhet, skrev den här boken? 1992 hade den permanenta folktribunalen för mänskliga rättigheter (efterföljare till Bertrand Russell-tribunalen efter Vietnamkriget) haft en session om industriolyckor. De konstaterade då att Bhopal var den största, och att

medicinsk expertis behövde komplettera den juridiska. 1993 kom det en inbjudan till Svenska Läkare för Miljön att delta i en medicinsk kommission som skulle titta på långtidseffekterna av olyckan. Jag hade börjat läsa folkhälsovetenskap i Göteborg, och började tro att jag kunde ha något att bidra med. Jag hade möjlighet att betala min resa själv och var därför välkommen.

I januari 1994 satte jag för första gången min fot på indisk jord. Vi var 13 läkare från 12 länder som samlades i New Delhi. Jag kunde då inte föreställa mig att jag skulle få ett "fast förhållande" till Bhopal och resa dit lika ofta som andra reser till sommarstället eller Medelhavet.

I Bhopal genomförde vi våra olika undersökningar, hade presskonferenser och deltog i jättestora möten. Några ansvarade för en grupp studenter som knackade dörr för en epidemiologisk undersökning. Andra tittade på sjukvårdssystemet. Specialister undersökte patienterna. Jag intervjuade kvinnor om deras och barnens hälsa. Våra rapporter publicerades i olika vetenskapliga tidskrifter under följande år.

Själv fick jag ett stipendium och reste tillbaka året därpå för en annan mindre studie. Jag fick då tolkhjälp av en av studenterna och blev dagligen inbjuden till hennes familj. Detta ledde till att de adopterade mig som extramormor för det då enda barnbarnet. Jag kunde inte motstå detta utan började resa tillbaka varje år.

Samtidigt bildades en stiftelse för att dels samla dokumentation, dels ge sjukvård till de skadade. Jag blev medicinsk rådgivare, och fick tillgång till det växande biblio-

teket. Jag var redan förvirrad av det jag läst – vad var sanning, och vad var antaganden? Så jag beslöt att min uppsats i folkhälsovetenskap skulle handla om Bhopalolyckan. Jag började läsa allt jag kom över. Alla fakta sorterades och systematiserades i en allt längre sammanfattning. Så småningom fick jag uppsatsen accepterad – på villkor att jag kortade ner den till hälften.

Men i Bhopal tyckte man att hela materialet skulle publiceras. De förmedlade kontakt med en förläggare. Efter diverse påstötningar sade de ja, vilket tyvärr inte betydde att de började arbeta med den. Boken hann med knapp nöd ut till 20-årsdagen.

Under den tid jag skrivit på boken, och framför allt när jag prövade tre olika analysmetoder, har jag verifierat ett antal påståenden som har ifrågasatts framför allt av Union Carbide. Detta är mina viktigaste slutsatser:

- Att vatten kom in i tanken räckte inte för att skapa en olycka av denna storlek.
- De viktigaste faktorerna för att läckage över huvud taget skulle uppstå var utformningen av fabriken, det bristande underhållet samt personalpolitiken.
- De viktigaste faktorerna för storleken av katastrofen var försummelser från Union Carbide och regeringarna för Indien och Madhya Pradesh.

Bhopalkatastrofen kan användas som ett exempel. Nya Bhopal sker outhärligen, i alla delar av världen. Jag anser att de grundläggande skeendena är desamma. Detta gäller väl de oss mest närliggande: Hallandsåsen och den nyligen inträffade olyckan i Hälsingborg, där Kemira lagrat stora mängder svavelsyra som läckte ut när marken under en tank underminerades och tanken vek sig.

Den kemiska industrin har en klart negativ effekt på folkhälsan. Ska man minska denna krävs engagemang från många aktörer. Regeringarna har ansvar för att skydda sina invånare från de negativa effekterna av ”utveckling”. I globaliseringsens fotspår krävs att regeringar ser nationella organisationer för t ex mänskliga rättigheter, miljö och arbetsmiljö som samarbetspartners, inte som fiender.

Själv ser jag vårt kemisamhälle som alltmer ohållbart. Inte bara valar drabbas av att syntetiska ämnen sprids över jorden. Barn föds fulla med kemikalier, och mer får de i sig med bröstmjölken. Frekvensen könshormonrelaterad cancer (bröst, testiklar, prostata mm) ökar i västvärlden. Kanske kommer medellivslängden att åter minska.

Räddningen från detta är kanske de stigande oljepriserna. Allt vi köper blir dyrare. Det blir dyrare att använda konstgödsel och pesticider. Vi måste återanvända allting i högre grad. Det kan hända att detta kommer att leda till att tillverkning, användning och spridning av kemikalier kommer att minska. Men det blir en annan värld, inte minst för oss västerlänningar ... De som fortfarande lever på traditionellt jordbruk, jakt eller samlande kommer inte att märka så mycket av förändringarna.

Ingrid Eckerman, MD, MPH.
Folkhälsoläkare i Nacka
Aktiv i Läkare för Miljön (LfM)
Ledamot av International Medical Commission on Bhopal 1994.
Medical Advisor vid Sambhavna Clinic i Bhopal.

Statsrådsvägen 11, 128 38 Skarpnäck. 600 15 56, 070-55 73 193.

ingrid@eckerman.nu , www.eckerman.nu

Tillbaka i Leon, Nicaragua

Gun Nise

Leon som stad är sig ganska lik, samma urusla gator och trottoarer och bilar som kör hur som helst. Gångtrafikanter tar man ingen hänsyn till. Vad som förändrats är att cyklar blivit ett vanligt transportmedel och att en del hus, framförallt i den äldre delen av staden, har renoverats på utsidan. De utgör nu ett vackert inslag i stadsbilden. Fortfarande är kyrkorna ett bra riktmärke när man går vilse, vilket är lätt gjort eftersom många gator ser precis likadana ut.

Åter på besök hos den yrkesmedicinska gruppen vid UNAN Leon, upptäcker jag att det hänt en del sedan sist. Gruppen har utökats med flera personer och man har också fått fler lokaler, i en angränsande byggnad. De ligger i ett vackert hus i kolonial stil men är väldigt opraktiska med svenska ögon sett. Stora ytor upptas av en vacker entré med alldeles för branta trappor. De utgör helt klart en olycksfallsrisk.

Lokalerna i universitetsbyggnaden ser precis likadana ut som de gjorde vid mitt första besök för sex år sedan.

Att det finns en yrkesmedicinsk avdelning vid universitetet börjar så smått bli känt, bland företagen i närheten av Leon. De miljömedvetna företagen kontakter yrkesmedicin för att få hjälp med riskbedömning och åtgärdsförslag i en ökande omfattning. Jag hade förmånen att få följa med på ett besök på en "sockerrörsfabrik" där en rundvandring och orienterande mätning genomfördes.

Företaget har totalt 380 anställda under produktionssäsongen, styrkan minskar med ca 150 personer under lågsäsongperioden. Man arbetade i tre produktionsskift och ett administrativt skift. Vi besökte den enhet som avskiljde sockerjuicen från fibrerna i sockerrören. De avskilda fibrerna "bagasso" torkades och återanvändes som bränsle i processen. I området kring bagassohanteringen dammade det påtagligt. Det var fiberliknande kliande damm.

Tre personer per skift arbetar med att förflytta "bagasson" till transportbandet från ett mellanlager. Det fanns en oro för luftvägsproblem från dammexponeringen vid bagassohanteringen. De som har arbetsuppgifter i närheten utsätts också för dammet, om än i mindre omfattning. Hur mycket beror bland annat på vindriktningen. Det är inte dammet i sig man är rädd för utan mikroorganismerna som förekommer i det. Mätningar av dammnivån ska genomföras, samtidigt genomförs också en lungfunktionsundersökning inklusive förekomst av besvär och symtom

på dem som är utsatta för denna exponering.

Det var företagsläkaren som hade kontaktat den yrkesmedicinska gruppen. Ett annat uppenbart problem var ljudnivån som var hög över hela fabriksområdet. Hörselskydd användes i begränsad omfattning.

Det var även mycket varmt på sina ställen, temperaturen i brännugnarna var kring 1000 °C och ökade därmed på värmebelastningen. Den normala omgivningstemperaturen låg en bit över 30 °C.

Gun Nise
Inst.för Folkhälsovetenskap
Avd för Yrkesmedicin
Karolinska Institutet
Norrbacka, plan 4
171 76 Stockholm
Tel 08 737 37 16, mobil 0707 911 676
gun.nise@phs.ki.se, gun.nise@telia.com

Rapport från UFAs resa till Tanzania

Boel Jönsson

I december 2004 for en grupp på nio personer till Tanzania. Resan arrangerades av UFA och från UFAs styrelse deltog Sven-Erik Pettersson.

Jeepen saktar ner och stannar vid vägkanten. Vår chaufför och guide, hoppar ut och går fram till en ung flicka. Det är hans lillasyster. En bit upp från berget ligger internatskolan där hon går. Hon är sjutton år och han försörjer henne, betalar hennes skolavgifter och hennes bussresor hem. Den här gången lämnar han henne pengar till en hemresa nästa dag. Det har de kommit överens om per telefon, mobiltelefon.

Det går bra att använda mobiltelefonen överallt i Tanzania, bättre än här hemma faktiskt. Nättäckningen är imponerande. Och även i mindre byar finns det internetcafeer. Inte så lyxiga men de fungerar. Att sätta upp en mobilmast är betydligt billigare och lättare än att dra telefonledningar kors och tvärs.

Vi i gruppen åker jeep eller hyrd buss, visserligen inte med luftkonditionering men ändå bekvämt. Vanligt folk reser med dessa oräkneliga minibussar som verkar stanna när som helst och var som helst och som alltid är fullpackade med människor. Vi fick aldrig chansen att räkna hur många som satt i en av dem. Avgasrening är också ett okänt begrepp här. Det märks när vi är i Arusha, landets näst största stad där luften ibland är så tjock att den är svår att andas. Det allra billigaste och vanligaste sättet att ta sig fram är att gå. Och det gör folk, stora som små, längs huvudvägen mellan Dar es

Salaam och Serengeti, på den branta vägen upp på Kilimanjaro och på småvägarna. Vi tröttnar aldrig att titta på dessa människor, män, kvinnor och barn, i olika konstellationer. Ibland ser man någon enstaka cyklist, kanske en massaj i sitt klarrutiga skyнке, och oftast med sin stav.

Det som slår en så fort man kliver ur flygplanet, vi anländer sent på kvällen från Amsterdam, är hur mörkt det är och hur lite artificiell belysning det finns. Resan är lång från flygplatsen till Kilimanjaro där hotellet ligger, och mörk. Det finns nästan inga gatlyktor i städerna och få neonskyltar eller upplysta hus. En och annan lampa bara, men i skenet från billyktorna kan man se människor och att livet fortsätter, i mörkret.

När vi anländer till hotellet möts vi också av mörker och några stearinljus och ficklampor. Strömmen har gått. Men vi känner oss ändå välkomna på ett stillsamt sätt. Ingen är upprörd över bristen på ljus, ingen rusar fram och börjar förklara och ursäkta. Vi får varsitt glas juice och får sedan trava upp för en brant och rätt lerig backe till huset där våra rum finns. Hotellet ligger drygt tusen meter upp på Kilimanjaros södra sida. Ägaren, en tanzanier, finns på bild, tillsammans med hustru och alla sina barn i brittisk examensdräkt från olika universitet i salongen till vårt hotellannex. Personal finns det gott om. Vad de alla sysslar med är inte riktigt klart men det är uppenbart att vårt gäng på åtta personer, det är ytterst få andra gäster, ska försörja rätt många. Och vi trivs.

Staden Moshi är mindre än Arusha och mer tilltalande för oss, luften är bättre. Nästan hela vägen mellan hotellet och Moshi ligger det hus längs vägen. Många av dem har ett kryss målat på fasaden. Det betyder, får vi veta, att huset ligger för nära vägen och kommer att rivas när vägen ska breddas. Vad det innebär för husägarna är oklart men de kommer inte att få någon ersättning eftersom det har funnits en regel som förbjuder husbygge inom femton meter från vägen. Vi passerar också ett stenbrott där man bryter tuff, en lätt, porös sten som passar utmärkt att bygga hus av.

I min anteckningsbok som åkte upp och ner ur väskan många gånger står det att jeeparna gick från hotellet mot Serengeti och Ngorongoro redan klockan sex på morgonen den 5 december. Våra unga guider/chaufförer ger ett mycket seriöst intryck och de är mycket punktliga. Första dagens långa resa går från Kilimanjaro, förbi Ngorongoro-kratern, en fantastisk syn, genom Serengeti till ett vackert och stilla tältläger i Koma utanför nationalparkens gräns. Dit kommer vi klockan sex på kvällen, precis i tid innan parkgrindarna stänger och en kort stund innan solen ramlar ner. Då befinner vi oss bara sex mil fågelvägen från Victoriasjön.

När vi ser den första zebran är upphetsningen stor. Några mil senare är blickfältet fullt av zebror och gnuer så långt ögat når.

Vi får med råge se "the big five", även om noshörningen hänger på ett hår. Den är nästan det sista djur vi ser, stående för sig själv på gräsmarken i Ngorongoro-kratern, nästan lite för långt bort för att ge den rätta känslan. Då är en bra kikare eller en kamera med teleobjektiv till hjälp.

Tidigt på morgonen efter tre dagars safari far vi i hyrd (kinesisk tillverkad) buss åter på vägen mot Arusha i vars närhet ligger de snittblomsfarmer och den kaffefarm vi ska besöka.

Med oss har vi Yahya Msangi från TPAWU, Tanzania Plantation Agriculture Work Union och Mr Mariki som är fackombud för den här delen av Arusha. På den första rosodlingen möts vi av en liten intensiv man som talar snabb engelska med tydlig fransk brytning. Han tar oss snabbt och effektivt genom välordnade lokaler och växthus, hela tiden snabbt pratande om toppskottsförökning och odlingsteknik. Anläggningen har gått från 60 till 220 anställda på tre år. Större delen av rosorna skickas med flygtransport till Europa.

Här har man satsat på att minska användningen av bekämpningsmedel med en rad åtgärder. Gödningsvattnet från blomodlingen återanvänds i en kaffeplantage strax intill istället för att släppas rakt ut i avloppet. Det innebär också att kaffet får gödning vilket man inte har råd med annars och minskar tiden från plantering till skörd med en tredjedel. Det möjliggörs av att rosorna odlas i lådor på ben fyllda med krossad tuff istället för jord. Kaffepriiset är ca 500 shilling per kilo. För att förebygga svamp och kvalster på rosorna används ett fermenterat vitlöksvatten.

Arbetstiden är enligt uppgift högst 45 timmar per vecka. Efter ett år ges 30 dagars betald ledighet. Mammaledigheten är tre månader, pappor får tre dagar. Ammande mödrar får gå en timme tidigare från arbetet, får vi också veta. Arbetarna på den här plantagen har ett kort som ger dem möjlighet att åka till ett sjukhus i Arusha när de blir sjuka, enligt vad vi får höra ett av de bästa sjukhusen. Men de anställda undviker oss, ser oss inte i ögonen och vänder ryggen till när vi kommer.

Stämningen är betydligt gladare på nästa ställe, kaffefarmen Burka som har två anläggningar till. Ägarna är europeiska aktieägare. På grund av det låga världsmarknadspriset på kaffe har de senaste fem åren gått utan någon vinst.

Det är inte plockningssäsong och vi ser alltså inga arbetare men vi träffar platschefen, en flamländare, och den kvinnliga personalchefen. Farmen har problem med sjukskrivningar, malaria och aids. Det är första gången vi hör talas om aids i Tanzania, där ändå tio procent av befolkningen är smittad.

Upp till fyra månader kan arbetarna vara sjukskrivna. Är de borta längre får de inte komma tillbaka. Under kortare sjukskrivningar får de betalt.

Kaffebuskarna är allt från midjehöjd till ca 1,80. Bären måste plockas ett och ett eftersom de mognar eftersom. Besprutning sker kontinuerligt och ett särskilt team jobbar hela tiden för att spåra angripna områden och behandla buskarna direkt.

Störst intryck på oss besökare gör barristan i kaffelaboratoriet, en drivande ung man med kenyansk kaffeutbildning. Han berättar hur kaffeodlarna kan samarbeta för att få bättre priser på kaffet. Det går ut på att skaffa en kunskapsbas om kaffe, kaffekvaliteter och marknadens krav istället för att vara i händerna på uppköpare. Och dit är man på väg. Kaffet är väldigt gott!

Lunchen äter vi på en vacker restarang intill kaffeplantagen med god och riklig mat. Personalen är svarta tanzanier, gästerna vita. Jag ser ett äldre par som muttrar surt vid åsynen av de svarta i vårt sällskap. Det är fortfarande så!

Efter en lång och skakig färd uppför vid sidan av allfartsvägen når vi vid femtiden en stor snittblomsfarm där man absolut vill att vi ska komma in. Här är stämningen annorlunda, vi får prata med flera personer, inte bara chefen. Arbetet pågår delvis fortfarande främst i utlastningsdelen. Blommor är färskvara. Här finns lådor med långskaftade rosor med destination Sverige.

Tre unga flickor packar en extrabeställning. När jag viftar frågande med kameran gömmer sig en av dem under en kartong. De andra två vänder ryggen till.

Produktionschefen är en ung, verbal kvinna, som är utbildad för helt andra saker, men detta var det jobb hon kunde få. Den tanzaniske plantageägaren fick förra året pris som bästa arbetsgivare ur presidentens hand. Det är naturligtvis därför vi är här. De dåliga arbetsplatserna tar inte emot besökare. Vi får höra att "Därborta ligger en dålig farm, mycket dålig ägare, en parlamentsledamot". När bussen går tillbaka ner mot huvudvägen tar vi med oss några av arbetarna, annars får de gå hela vägen. Sedan väntar dem en bussresa in till Arusha, många bor där. Medellönen för en arbetare är 50 dollar. En bussresa mellan Arusha och Dar es Salaam kostar sju dollar.

Flera av dem vi träffat på våra studiebesök kommer till seminariet som avslutar Tanzaniaresan för de av oss som inte ska åka vidare till Dar es Salam och Zanzibar. Det hålls på hotellet för 24 fackliga representanter och skyddsombud, varav hälften är kvinnor. Sven-Erik Pettersson från UFAs styrelse inleder med att berätta om Global Pesticide Project (GPP). En anställd på IUF (www.iuf.org) – Internationella Lantarbetarförbundet - i Geneve arbetar med GPP. "Hur kan IUF hjälpa oss arbetare", undrar en kvinnlig deltagare.

Efter arbetsmiljöinspektören Inger Högstedts anförande om diskriminering av kvinnor på den svenska arbetsmarknaden tycker en av de kvinnliga deltagarna att de har det bättre och uppmanar Inger att åka tillbaka och ta itu med problemen!

Bernt Nilssons (Tillsynschef på Arbetsmiljöverket) anförande om hur inspektionsarbete på arbetsmiljöområdet fungerar i Sverige följs av många frågor. De tanzaniska inspektörerna är få och underbetalda och därför lätta att

korrumpera. Inspektionen börjar på chefens kontor och fokuserar på det tekniska.

Arbetsmiljöinspektören Annie Runhammar berättar om hur en inspektion går till, steg för steg. När hon säger att Arbetsmiljöinspektionen kan få polishjälp om de inte blir insläppta och att de kan komma oanmälda om det finns misstankar om missförhållanden frågar en av kvinnorna om hon kan komma och inspektera hennes arbetsplats.

Maria Höcke, också arbetsmiljöinspektör, har en kort genomgång av proceduren för en olycksfallsutredning. Den utlöser en skur av frågor. "Hur lång tid tar det innan ni kommer? Förlorar arbetarna lön? Vad gör ni om en arbetare blivit skadad av en kemikalie och arbetsgivaren kräver att de försätter arbeta med den kemikalien?" Frågorna är väldigt konkreta och förväntningarna på hjälp likaså. En av deltagarna kommer från en arbetsplats där ett femton-tal arbetare nyligen skadats sedan de tvingats gå in i en besprutad lokal för att arbeta.

Att Yahya Msangi, väl insatt i de frågor som togs upp, tolkade från engelska till swahili var en viktig förutsättning för ett lyckat seminarium. "Vi måste använda vår rösträtt för våra rättigheter", sa han bland

annat. "Inte återvälja en politiker eller facklig representant som kommer tillbaka varje period med samma lögn."

Representanten från Tanzania Pesticide Registration Institute (TPRI) fick inget kärvänligt mottagande. Kritiken stod tjock i luften när hon höll sitt anförande och frågorna och kommentarerna från deltagarna var rakt på sak. TPRI:s inspektörer sköter inte sitt jobb. Lagar och regler finns, t ex rättigheter för skyddsombud att delta vid inspektioner, men de följs inte.

Seminarier avslutades med en lunch på hotellet. Sedan fick deltagarna köa för att få reseersättning innan de reste tillbaka hem.

Vädret var strålande vackert och Kilimanjaros topp visade sig i all sin snövita prakt mot en blå himmel. Det kallas också för "the shy mountain" eftersom det oftast gömmer sig bakom moln och dimma.

Boel Jönsson

Mentor Communications AB
Tfn +46 8 670 41 08
Mobil 073 628 48 28
boel.j@mentoronline.se

Rapport från UFAs årsmöte mm

UFAs årsmöte hölls på Arbetslivsinstitutet den 31 mars och följde sedvanliga rutiner. Protokollet finns tillgängligt på UFAs hemsida.

Mötet inleddes med en timmes föredrag och bildvisning från UFAs studieresa av Maria Höcke, med understöd av flera av de andra resenärerna. (Se reseberättelse på annan plats i Ubullen).

Därefter följde mötesförhandlingar. Den största nyheten vid mötet var att ordförande sedan många år, Kaj Elgstrand, avböjde omval. I hans ställe valdes Gun Nise till ny ordförande. Gun är väl förtrogen med styrelsearbetet eftersom hon varit UFAs sekreterare under många år.

Styrelsen beviljades ansvarsfrihet efter att mötet tagit del av årsberättelse, bokslut och revisorernas rapport.

Nya medlemmar

Sedan förra numret av Ubullen har följande personer tillkommit som medlemmar i UFA:

Håkan Rosengren, Växjö
Charlotte Branting, Växjö
Maria Höcke, Göteborg
Annie Runhammar, Göteborg
Inger Högstedt, Göteborg
Lotta Lundholm, Stockholm
Georg Ekström, Uppsala
Karl Forsell, Göteborg
Jonas Laring, Göteborg